

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕВО-КОМПОНЕНТНОЇ СТРУКТУРИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Проаналізовано різні наукові підходи до формування галузево-компонентної структури АПК та запропоновано авторський підхід. Визначено роль та основні елементи кожної її складової.

Ключові слова: агропромисловий комплекс (АПК), галузево-компонентна структура АПК, складові структури.

Assoc. prof. N.S. Stanasyuk – NU "L'vivs'ka Politekhnika"

Theoretico-methological basises of the formation of branch-component structure of AIC

The different scientific approaches to formation of branch-component structure of AIC are analyzed and own author's approach is suggested in the article. The role and basis elements of its each components are determined.

Keywords: Agrarian Industrial Complex (AIC), branch-component structure of AIC, components of structure.

Як відомо, АПК властива певна кількість якісно визначених елементів, які перебувають у взаємодії і взаємозв'язку та формують його структуру. Основними складовими елементами комплексу є галузі та об'єкти інфраструктури.

Для поглибленого вивчення окремих аспектів функціонування і розвитку АПК можна виділити низку структур, у кожній з яких є специфічні стійкі сукупності зв'язків між елементами. Як показує огляд наукових праць, теоретичні та методичні підходи до виділення складових АПК розроблені недостатньо. Дискусійними залишаються питання щодо визначення галузево-компонентної структури АПК. Все це зумовлює необхідність уточнення поняття "галузево-компонентна структура АПК" та визначення її основних складових характеристик для умов ринкової економіки.

В основу дослідження покладений діалектичний метод пізнання. Основними методичними прийомами збору та аналізу інформації були порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція, системно-структурний аналіз.

Ряд вітчизняних дослідників вважає, що компонентна структура АПК загалом відображає галузевий, внутрішньогалузевий та міжгалузевий поділ праці в умовах науково-технічного прогресу і зумовлює появу нових виробництв, ланок, видів діяльності і галузей, сфер та їх інтеграцій, об'єднаних функціональним призначенням [3]. Оскільки розглянута структура АПК відображає поєднання галузей (сільське господарство, промисловість) з окремими компонентами (інфраструктурні складові), то, на нашу думку, її варто називати галузево-компонентною.

На сучасному етапі розрізняють різні наукові підходи щодо визначення галузево-компонентної структури АПК.

У ряді праць склад АПК визначається на основі безпосередньої й опосередкованої участі галузей і підприємств у виробництві агропромислової

продукції. Відповідно до такого підходу (1) галузі, що входять до складу АПК групують в шість окремих функціональних сфер (табл. 1).

Табл. 1. Підходи до визначення галузево-компонентної структури АПК

Складові частини галузево-компонентної структури АПК	1 підхід	2 підхід	3 підхід	4 підхід
Виробництво засобів виробництва	+	—	+	+
Виробництво сільськогосподарської продукції	+	+	+	+
Промислова переробка сільськогосподарської продукції	+	+	+	+
Торгівля та громадське харчування	+	+	—	—
Виробнича інфраструктура	+	+	+	+
Соціальна інфраструктура	+	—	+	+
Наука і підготовка кадрів	—	—	+	—

Згідно з іншою точкою зору (2), склад АПК визначається як система галузей і виробництв, які безпосередньо беруть участь у виробництві продуктів харчування і технологічно пов'язані між собою по лінії відтворення: виробництво-заготівля-переробка сировини-реалізація готової продукції.

Колектив авторів навчального посібника "Географія агропромислових комплексів" пропонує виділяти в АПК шість функціональних сфер (3): сільськогосподарське виробництво; виробництво засобів виробництва для всіх сфер АПК; переробна промисловість; виробнича інфраструктура; соціальна інфраструктура; наука і підготовка кадрів [3].

Згідно з іншим підходом галузі, що входять до складу АПК, групують у такі блоки (4): виробництво сільськогосподарської продукції; промислова переробка сільськогосподарської продукції; виробництво засобів виробництва для всіх галузей АПК; виробнича та соціальна інфраструктура [2, 4, 5].

На нашу думку, у сучасних умовах доцільно ділити всі галузі АПК за їх функціональним призначенням на три великі виробничі сфери і шість інфраструктурних (рис.).

Першу сферу утворюють галузі і підгалузі промисловості, які забезпечують складові АПК засобами виробництва. Сюди належить тракторне та сільськогосподарське машинобудування, машинобудування для легкої та харчової промисловості, виробництво спеціалізованого автотранспорту, сільськогосподарського інвентарю, тари, а також спеціалізованого обладнання і приладів для галузей АПК.

Базовою ланкою АПК є сільське господарство, що дає сировину. Історично внутрішній поділ праці виділив у ньому дві основні сфери – рослинництво та тваринництво, яким належить вирішальна роль у забезпеченні населення продовольчими товарами.

Сукупність галузей і виробництв, що забезпечують переробку сільськогосподарської сировини утворюють третю сферу АПК. До неї належать галузі харчової і переробної та легкої промисловості.

Виробнича інфраструктура – це всі виробничі приміщення та інші елементи АПК, які не беруть безпосередньої участі у виробництві, але без них воно не може здійснюватись. Вона охоплює матеріально-технічне постачання промислових галузей АПК та сільськогосподарського виробництва; заготів-

лю сільськогосподарської продукції; зберігання продукції і тарне господарство; транспорт, зв'язок і шляхове господарство; інформаційне забезпечення.



Рис. Галузево-компонентна структура АПК

Соціальна інфраструктура включає споруди і господарства, які забезпечують матеріальні й соціально-побутові умови для задоволення особистих потреб, життєдіяльності та інтелектуального розвитку працівників. Сюди належать установи освіти, культури, об'єкти охорони здоров'я, господарства побутового обслуговування, житловий фонд, підприємства громадського харчування.

В умовах широкомасштабних ринкових перетворень розвиток АПК значною мірою обумовлений специфічними умовами ринку, на якому він функціонує. Аграрний ринок, як відомо, є специфічним ринком, який охоплює економічні відносини, пов'язані з обігом продукції. Такий ринок складається з низки продуктових ринків (наприклад, ринку цукру, зерна).

Специфічними рисами аграрного ринку є:

- часове запізнення реакції на ринкову інформацію та низька ринкова еластичність галузі;
- відносна стабільність попиту на сільськогосподарську продукцію, періодичність, циклічність та сезонність виходу продукції (пропозиції);
- значна витратність і технологічна обмеженість тривалого зберігання виробленої продукції;
- високий рівень залежності від погодних умов навіть за умов високоінтенсивних технологій;
- недостатня витратна еластичність сільськогосподарських підприємств, обумовлена невисокою економічною ефективністю сільського господарства загалом, відносним та абсолютним дефіцитом власних фінансових ресурсів та обігових засобів;
- високий рівень "соціального навантаження" на сільськогосподарське виробництво, значні позавиробничі функції села [1].

Ринок не може розвиватися без створення відповідної інфраструктури. В якості основних компонентів ринкової інфраструктури АПК нами визначені: біржі, торговельні дома, аукціони, ярмарки, продовольчі ринки, фірмові магазини сільськогосподарських і промислових підприємств. Вказані елементи повинні знаходитись між собою у тісному взаємозв'язку і створювати "каркас" інфраструктури. Варто зазначити, що економічний зв'язок між окремими галузями АПК підтримується завдяки розвитку торгівлі, яка в умовах ринкових відносин виступає найважливішим чинником розвитку економіки.

Проведемо порівняльний аналіз визначення сутності ринкової інфраструктури АПК у розрізі різних наукових концепцій (табл. 2).

Табл. 2. Порівняльна характеристика наукових концепцій до розуміння сутності ринкової інфраструктури

Концепції ринкової інфраструктури	Сутність ринкової інфраструктури АПК
Концепція накладних витрат	Система умов розвитку агропромислового ринку з метою створення сприятливого економічного середовища для функціонування приватних суб'єктів господарювання
Інституціональна концепція	Система взаємодіючих агентів сфери обігу, яка забезпечує торгово-економічні зв'язки між виробництвом і реалізацією агропромислової продукції
Маркетингова концепція	Сукупність видів діяльності, які сприяють реалізації агропромислової продукції на ринку та формуванню нового попиту споживачів
Розподільна концепція	Сукупність видів діяльності, які забезпечують проходження агропромислової продукції від стадії виробництва до стадії споживання
Логістична концепція	Система матеріально-технічних засобів, які обслуговують процес фізичного просування агропромислової продукції та інформаційні і фінансові потоки у сфері обігу, що опосередковують ці процеси

На нашу думку, в умовах формування ринкових відносин провідною повинна стати маркетингова концепція, яка передбачає формування ринкової інфраструктури, що обслуговує систему ринків на основі пріоритетності інтересів споживача.

Під фінансовою інфраструктурою варто розуміти сукупність фінансово-кредитних установ, які забезпечують безпосереднє обслуговування у сфері фінансування і кредитування фізичних і юридичних осіб, що мають відношення до АПК, основним завданням яких є їх фінансова підтримка та забезпечення вільного руху коштів, виробничих фондів і майна.

Основними компонентами сучасної фінансової інфраструктури повинні стати земельний, селянський та іпотечний банки, страхові компанії, кредитні спілки, аграрні інноваційні та інвестиційні фонди (табл. 3).

Табл. 3. Призначення основних компонентів фінансової інфраструктури АПК

Компоненти	Цільове призначення
Земельний банк	Кредитно-розрахункове обслуговування ринкових відносин щодо землі, справляння плати за землю, стягнення штрафів за порушення земельного кодексу
Селянський банк	Проведення депозитно-кредитних операцій для сільськогосподарських товаровиробників
Іпотечний банк	Здійснення кредитно-розрахункового обслуговування застави майна підприємств АПК
Страхова компанія	Організація і обслуговування добровільного і обов'язкового страхування майна підприємств АПК
Кредитна спілка	Проведення пільгових кредитних операцій для агропромислових товаровиробників – членів спілки
Аграрний інноваційний фонд	Фінансування інноваційних проектів, спрямованих на впровадження прогресивних науково-технічних розробок і технологій в агропромислове виробництво
Аграрний інвестиційний фонд	Фінансування інвестиційних проектів та програм щодо розвитку АПК

Екологічна інфраструктура АПК включає створення об'єктів з метою досягнення узгоджених та збалансованих процесів гармонійного розвитку агропромислового виробництва з навколишнім природним середовищем.

В умовах переходу економіки країни на інноваційну модель розвитку необхідним є формування у структурі АПК інноваційної інфраструктури, яку утворюють технополіси, технопарки, наукові бізнес-інкубатори, які займаються освоєнням нових видів продукції, впровадженням прогресивних науково-технічних розробок і технологій в агропромислове виробництво.

Отже, на сучасному етапі створення належних умов для розвитку агропромислового виробництва вже не може обмежуватись тільки формуванням виробничої та соціальної інфраструктури, як це було в минулому, без врахування вимог охорони навколишнього природного середовища, підтримки фінансово-кредитних установ з метою забезпечення вільного руху коштів, виробничих фондів і майна агропромислових виробників, забезпечення освоєння нових видів продукції, впровадження прогресивних науково-технічних розробок і технологій в аграрний сектор у жорстких умовах ринку. Як основну складову АПК, яка логічно доповнює і розширює його можливості у

сучасних умовах варто розглядати ринкову інфраструктуру, найважливішою функцією якої є створення умов конкурентного середовища шляхом розвитку вільних ринкових інститутів і ринків продовольчої продукції.

Таким чином, на нашу думку, сучасну галузево-компонентну структуру АПК повинні формувати три виробничі і шість невиробничих сфер. Загалом кожна зі сфер має розвиватися на базі науково-технічного прогресу, що сприятиме підвищенню їх ефективності, удосконаленню структури АПК.

Література

1. Губені Ю.Е. Основи підприємництва та агробізнесу. – Львів: Українські технології, 2002. – 256 с.
2. Іщук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування. – К.: Українсько-Фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1996. – 244 с.
3. Пістун М.Д., Гуцал В.О., Провотар Н.І. Географія агропромислових комплексів: Навч. пос. – К.: Либідь, 1997. – 200 с.
4. Шаблій О.І., Гончак М.І., Заставецький Б.І. Соціально-економічна географія України: Навч. пос. – Львів: Світ, 1994. – 608 с.
5. Янків М.Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України. – Львів: Коопосвіта, 2000. – 450 с.

УДК 634.51 *Аспір. Г.П. Іщук – Уманський державний аграрний ун-тет*

СТВОРЕННЯ ЛІСОВИХ КУЛЬТУР *JUGLANS NIGRA* L. У ЛІСНИЦТВАХ УМАНСЬКОГО ДЕРЖЛІСГОСПУ

На підставі таксаційних матеріалів та власних досліджень встановлено місцезростання, площу, видовий склад, таксаційну характеристику, запас деревини 42-53-річних насаджень горіха чорного (*J. nigra* L.) в Юрківському, Синицькому і Потаському лісництвах Уманського держлісгоспу, де лісові культури *J. nigra* представлені у суміші з *J. regia* L., *J. mandshurica* Maxim. *Quercus robur* L., *Carpinus betulus* L. Подано нові дані щодо створення 1-8-річних лісових культур *J. nigra* разом з *Q. robur* в Монастирищенському та Маньківському лісництвах Уманського держлісгоспу.

Post-graduate G.P. Ishchuk – Uman state agrarian university

Creation of forest cultures *Juglans nigra* L. in forestry's of Uman state-run forest enterprise

Based on taxation materials and our researches, the location of vegetation, its area, species composition, taxation characteristics, timber stock of 42-53-year old black nut plantations (*J. nigra* L.) were identified in Yurkivka, Synytsia and Potash forestries of Uman state-run forest enterprise; there forest cultures *J. nigra* are grown together with *J. regia* L., *J. mandshurica* Maxim. *Quercus robur* L., *Carpinus betulus* L. New data concerning the creation of 1-8-year old forest cultures *J. nigra* together with *Q. robur* in Monastyrtsche and Mankivka forestires of Uman state-run forest enterprise were presented.

Діброви Лісостепу України мають сприятливі умови для розвитку та росту більшості деревних рослин середніх широт та екзотів. У цих умовах формуються змішані за складом і складні за формою корінні насадження. При створенні штучних насаджень лісівники прагнуть наслідувати природні, і зазвичай формують змішані насадження. Змішані за складом і складні за формою насадження раціональніше використовують природні умови, оскільки в таких насадженнях зменшується конкуренція за поживні речовини. І дедалі частіше у змі-